

KAMP, KOLODVOR, GRANICA: MIKROSTUDIJE IZBJEGLIŠTVA U SUVREMENOM HRVATSKOM KONTEKSTU

(Zagreb, 14–15. lipnja 2016)

Organizatori skupa:

CEDIM – Centar za istraživanja etničnosti, državljanstva i migracija (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu)

Centar za mirovne studije

Institut za etnologiju i folkloristiku

Inicijativa Dobrodošli

Organizacijski odbor:

Emina Bužinkić, Centar za mirovne studije, Zagreb i Inicijativa Dobrodošli

Marijana Hameršak, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Viktor Koska, CEDIM – Centar za istraživanja etničnosti, državljanstva i migracija (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu)

Romana Pozniak, Inicijativa Dobrodošli i Udruga RODA, Zagreb

**Kamp, kolodvor, granica:
mikrostudije izbjeglištva u
suvremenom hrvatskom kontekstu**

(Zagreb, 14–15. lipnja 2016)

KNJIŽICA SAŽETAKA

Kamp, kolodvor, granica: mikrostudije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu

Potaknuti nedavnim masovnim migracijama i popratnim politikama i procesima konferencijom *Kamp, kolodvor, granica: mikrostudije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu* (Zagreb, 14–15. lipnja 2016) želimo otvoriti prostor za prezentaciju i razmjenu disciplinarno i tematski raznorodnih empirijskih istraživanja izbjeglištva u lokalnom kontekstu, a u rasponu od istraživanja politika i praksi humanitarizacije, sekuritizacije, kriminalizacije, kao i otpora tim praksama i politikama do analiza medijskih diskursa i stavova građana. U okviru prvog dana konferencije, koji će se održati u Institutu za etnologiju i folkloristiku, predstaviti će se dvanaest iniciranih ili završenih mikrostudija izbjeglištva te jedan umjetnički projekt, dok će drugi dan u Centru za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu) biti održan panel sa četiri izlaganja na temu komparativnih politika integracije.

PROGRAM

14. lipnja 2016.

Institut za etnologiju i folkloristiku, Šubićeva ulica 42, V. kat

9:15–9:30 **Otvaranje skupa**

Mikrostudije izbjeglištva: izlaganja i rasprave

9:30–10:45 Petra HAMER: Uloga antropologije i antropologa u izbjegličkoj krizi
Iva PLEŠE: Slavonskobrodski kamp – mogućnosti i ograničenja etnografske metode
Iva GRUBIŠA: “Mi i Oni” – Kako pristupamo *izbjegličkom Drugom?*
Kulturnoantropološko propitivanje terenskog iskustva u Slavoniji
Moderator: Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ

Stanka

11:15–12:30 Romana POZNIAK: Kultura humanitarnog sektora u odnosu prema kritici politike života i (o)poziciji antropologa/inje
Tea VIDOVIĆ: Tranzit izbjeglica kroz Hrvatsku iz volonterske perspektive
Renata JAMBREŠIĆ KIRIN i Tea ŠKOKIĆ: Shopping centar nenormalne normalnosti
Moderatorica: Sara KEKUŠ

Intermezzo (12:30–12:45) Antonio GRGIĆ: Rezonantni krajolici – migranti kao znak rituala prijelaza prema novom europskom identitetu

Stanka za ručak

14:30–15:45 Duško PETROVIĆ: Humanitarne granice ili granice humanitarizma – ekspanzija vidljivih i “nevidljivih” granica
Marijana HAMERŠAK: Reteritorijalizacija granica, zone isključenja i lokalna dionica balkanskog koridora
Maren LARSEN, Maja HORVAT i Elma DEMIR: Lokalne vlasti i upravljanje tranzitom izbjeglica u hrvatskim pograničnim gradovima
Moderator: Ozren BITI

Stanka

16:15–17:30 Mateja MEDLOBI i Dario ČEPO: Stavovi građana i građanki Republike Hrvatske o izbjeglicama
Emina BUŽINKIĆ: Krizna mobilizacija i solidarizacija s izbjeglicama u prijetećem društveno-političkom kontekstu
Katarina PEOVIĆ VUKOVIĆ: Izbjeglička kriza i govor nesvjesnog
Moderatorica: Reana SENJKOVIĆ

15. lipnja 2016.
CEDIM, Fabkovićeve ulica 1, V. kat

Komparativne politike integracije

11:00–13:00

Rahela JURKOVIĆ: Integracija azilanata u hrvatsko društvo – sučeljavanje politika i realnosti

Snježana IVČIĆ: Utjecaj Europske unije na oblikovanje zdravstvenih politika država članica – pružanje zdravstvene zaštite izbjeglicama, migrantima i azilantima u Republici Hrvatskoj

Lana BOBIĆ: Uloga vjerskih zajednica u izbjegličkoj krizi

Lana BOBIĆ, Mateja MEDLOBI i Petra ŠARIN: Sustav azila i politika prema tražiteljima azila u Italiji – decentralizacija kao primjer dobre prakse

Moderator: Viktor KOSKA

I. Mikrostudije izbjeglištva

Emina Bužinkić

Krizna mobilizacija i solidarizacija s izbjeglicama u prijetećem društveno-političkom kontekstu

U izlaganju se analizira rad Inicijative *Dobrodošli* od polovice rujna 2015. godine do zatvaranja tzv. balkanske rute. Rad Inicijative *Dobrodošli* primarno je bio usmjeren na direktnu podršku izbjeglicama, pri čemu su njezine aktivističke, zagovaračke i senzibilizacijske uloge bile vidljive i međusobno povezane. Prateći dnevne izvještaje Inicijative, analiziram načine informiranja i mobiliziranja građana uz ključne društvene i političke promjene koje su formirale rad Inicijative i davale joj impuls u definiranju taktika i strategija javnog komuniciranja. Te su se taktike i strategije proširile izvan nacionalnih okvira i gradile bazu solidarne transnacionalne suradnje čija je povezanost i artikulacija ključna za buduće akcije solidarnosti i sazrijevanja otvorenije i uključivije političke kulture. Dnevni su izvještaji dokumentiran put dinamičnog djelovanja Inicijative *Dobrodošli* stoga se, osim u kontekstu instrumenta ove analize, materijaliziraju i kao sistematiziran dokument vremena. Smatram važnim napomenuti kako sam osobno sudjelovala u prikupljanju i sistematiziranju informacija te oblikovala i su-oblikovala izvještaje. Stoga moja analiza ima autoetnografsku dimenziju, odnosno pristup i perspektivu “unutarnjeg igrača”. S obzirom na tu specifičnu ulogu, usredotočit ću se na proces i dinamiku oblikovanja izvještaja.

Petra Hamer

Uloga antropologije i antropologa u izbjegličkoj krizi

U izlaganju ću se baviti uključenosti i učincima antropologije kao znanstvene discipline i antropologa kao znanstvenika u aktualnoj izbjegličkoj krizi. Fokusirat ću se na medijske diskurse, način na koji su neki ključni događaji (prelasci preko zelenih granica, izgradnja “tehničkih prepreka”, ne-suradnja između Slovenije i Hrvatske, zatvaranje tzv. balkanske rute) utjecali na lokalnu zajednicu, kako je ona reagirala i kako je to bilo predstavljeno u medijima.

Kao volonterka, isprva Crvenog križa, a zatim Civilne zaštite (Ministarstva obrane Republike Slovenije), radila sam u dvama privremenim centrima za izbjeglice, Gornjoj Radgoni i Integral Lendavi, te sam imala priliku stvoriti vlastitu “unutrašnju” i “izvanjsku” sliku centara. Prvi je centar u razdoblju dok sam u njemu radila ukupno primio 50 000 osoba koje su iz Hrvatske u Sloveniju uglavnom prebačene autobusima i vlakovima. U drugom su centru za vrijeme mojeg angažmana bile smještene 54 osobe koje su čekale da policija odluči o njihovoj sudbini. Od njih su četiri vraćene u Hrvatsku, dok je dio zatražio azil u Sloveniji. Dok sam radila u centrima, pisala sam etnografski dnevnik u kojem sam bilježila sve dobre i loše događaje, reakcije, utiske i razočaranja. Posebno sam bila usmjerena na reakcije lokalne zajednice na internetskim stranicama. Dio komentara koje su promovirali neki mediji, osobito neke internetske stranice, bio je toliko naglašeno ksenofobičan i rasističan da sam ostala zatečena mržnjom koja ih je prožimala. U svoj sam dnevnik zapisala: “Kako ljudi mogu biti tako ograničeni i slijepi da nikada ne pomisle da mediji možda govore samo dio priče”.

Slijedom svih događaja i medijskih napisa postavlja se pitanje: Jesmo li se mi, antropolozi, dovoljno potrudili?

Marijana Hameršak

Reteritorijalizacija granica, zone isključenja i lokalna dionica balkanskog koridora

U izlaganju će se nastojati predstaviti procesi reteritorijalizacije državnih granica i stvaranja zona isključenja duž nekih dionica hrvatskog i slovenskog dijela balkanskog koridora. Od sredine listopada 2015. godine i uspostave izbjegličkog koridora kroz te zemlje oblikovan je izvana uglavnom nevidljiv represivno-humanitaran aparat čiji pojedini aspekti iščekuju pravno preispitivanje, a koji u cjelini, premda još uvijek bez šire društvene reakcije, otkriva lakoću s kojom je u postojećem društveno-političkom okružju neovisno o cijeni i žrtvama moguće suspendirati vrijednosti kao što su ravnopravnost, dostojanstvo i sloboda pojedinaca i društvenih skupina. U nastavku na danas već višedesetljetne domopolitičke taktike (Walters, 2004) kroćenja i nadzora migracija koje Europska unija provodi uz pomoć svojeg razvedenog aparata za hvatanje (Rahola, 2011) koji se sastoji od detencijskih centara, kampova i srodnih mjesta, granice spomenutih država su se s formiranjem balkanskog koridora deteritorijalizirale u onom svojem aspektu koji se odnosi na iregularne tranzitne migracije, odnosno tranzit izbjeglica. Spomenutu deteritorijalizaciju pratila je reteritorijalizacija u vidu stvaranja cijelog niza novih zona, među kojima su za održavanje detencijskog stroja (Rahola, 2011) ključne zone isključenja. Osim što je sam koridor funkcionirao kao zatvorena zona kojoj su izbjeglice, volonteri, državni službenici, mediji i drugi mogli pristupiti isključivo uz autorizaciju, i iz koje su, dakle, bili isključeni svi oni koji tu autorizaciju nisu prošli, unutar samog koridora formirane su različite i brojne zone isključenja: nedostupni, zabranjeni, zatvoreni, detencijski i drugi prostori čije su se lokacije i značajke mijenjale tijekom cijelog razdoblja o kojem je riječ. U izlaganju ću, prateći primjere iz svojih terenskih bilješki, provedenih intervjuva i javno dostupnih tekstova i dokumenata pokušati naznačiti: koje su to zone funkcionirale kao zone isključenja iz perspektive izbjeglica, pripadnika nevladinih, međudržavnih i drugih organizacija te predstavnika državnih institucija? Temeljem kojih mehanizama su se te zone ustanovljavale kao različite u odnosu na druge zone unutar koridora? Koji su bili njihovi učinci? Kako su se one mijenjale tijekom vremena? Koju su ulogu u tome imale značajke samih prostora u kojem su se one nalazile, globalno društveno-političko okružje, pa tako i formalne i neformalne odluke država duž koridora, ali i snaga samih migracija i osoba u migraciji?

Iva Grubiša

“Mi i Oni” – Kako pristupamo izbjegličkom Drugom? Kulturnoantropološko propitivanje terenskog iskustva u Slavoniji

U izlaganju autorica propituje vlastito terensko iskustvo volontiranja i interakcije s izbjeglicama na graničnim prijelazima Šid-Tovarnik i Berkasovo-Bapska, te posebice u privremenom prihvatnom centru Opatovac. Naglasak je na problemu pristupa i odnosa prema izbjeglicama s jedne strane te na autopercepciji “Nas” s druge. Izlaganje se uvelike bazira na autoričinu terenskom iskustvu sudjelovanja s promatranjem, no također nudi i neke medijske izvore koji donose prikaze izbjegličke krize te vijesti s terena. Osnovna pitanja koja se razmatraju jesu ona o načinima pružanja humanitarne pomoći i pristupa izbjeglicama te pitanje neravnopravnih odnosa moći, a posebice moći upisane u prostor centra Opatovac, graničnih prijelaza te u načine upravljanja privremenim smještajem izbjeglica. U skladu s time, izlaganje je osmišljeno oko dva centralna dijela. Prvi, u kojem autorica upozorava na problematičnost dvaju najčešće prisutnih diskursa o izbjegličkoj krizi: onog sigurnosnog s jedne strane, te onog humanitarizacijskog s druge, koji iako različiti u svom pristupu, kreću od iste polazišne točke – izbjeglica kao “radikalnih Drugih”; te drugog u kojem se okreće pitanju moći upisane u prostor privremenog prihvatnog centra Opatovac i načina na koji se privremeni smještaj izbjeglica organizirao. Pritom autorica upozorava kako prostorna i funkcionalna organizacija centra nije bila slučajnost, već je osmišljena da bi odnosi moći, onih koji su centar nadgledali i njime upravljali te onih koji su u njemu privremeno boravili, u svakom trenutku tijekom rada prihvatnog centra bili jasno naznačeni.

Maren Larsen, Maja Horvat i Elma Demir

Lokalne vlasti i upravljanje tranzitom izbjeglica u hrvatskim pograničnim gradovima

Međunarodni, multidisciplinarni istraživački tim, uz potporu Međunarodnog instituta za okoliš i razvoj (*International Institute for Environment & Development – IIED*) iz Londona, proveo je istraživanje na temelju intenzivnog terenskog rada kako bi bolje razumio i ocijenio ulogu lokalnih vlasti i zajednica u upravljanju tranzitom izbjeglica kroz Republiku Hrvatsku, najnoviju zemlju članicu Europske Unije i jednu od ključnih točaka na izbjegličkoj ruti kroz Jugoistočnu Europu. Ovaj istraživački projekt u središte analize stavlja upravo lokalne vlasti s ciljem analize institucionalnog okvira i procesa koji potiču učinkovit i usklađen tranzit izbjeglica u urbanim, ali i manjim ruralnim sredinama. Istraživanje analizira uloge raznovrsnih horizontalnih i vertikalnih dionika uključenih u odgovor na krizu, posebno njihove obrasce komunikacije i koordinacije, uključujući decentralizirane aktere za pružanje javnih usluga. Izdvojene su dobre prakse i njihovi kontekstualni poticajni faktori, ali prepoznate i manjkavosti u planiranju i zadovoljenju potreba izbjeglica u tranzitu. Zaključci s preporukama odnositi će se na definiranje uloga aktera na središnjoj i lokalnoj razini, kao i uloge domaćih i međunarodnih humanitarnih aktera, primarno u kontekstu dvije jedinstvene okolnosti krize: kratkotrajnog boravka izbjeglica na određenom lokalitetu te transnacionalne dimenzije njihove rute kretanja.

Renata Jambrešić Kirin i Tea Škokić

Shopping centar nenormalne normalnosti

Kritički pristupi vide kamp za izbjeglice kao prostor “humanitarnog upravljanja” (Agier, 2011) u kojem ponajprije surađuju humanitarne organizacije, socijalne službe i policija dočim su izbjeglice “uznemirujući element” (Agamben, 1998), ne-subjekti čija se slobodna volja, sloboda kretanja i govora te izražavanja osobnosti svodi na minimum. Kao etnografkinje nastojimo zahvatiti tranzitni kamp u Slavonskom Brodu kao *assemblage* (Ramadan, 2012) prostora, vremena, praksi i odnosa koji su se tamo odvijali. Posebice imajući na umu kako je zadaća tranzitnih kampova “trijažiranje” izbjeglica/migranata čime se dovode u pitanje pojmovi humanosti, (i)legalnosti, zaštite, uređenosti i normalnosti. U situaciji najčešće kratkog zadržavanja izbjeglica u samom kampu, s rigidnom procedurom kretanja i minimalnim uspostavljanjem komunikacije, distribucijski šator se pokazao kao jedino mjesto “slobode” u smislu razgovorne interakcije te upravljanja vremenom i prostorom, kako za izbjeglice tako i za volontere. Prevladavajuća aktivnost u distribucijskom šatoru bila je podjela odjeće i obuće što nas je nagnalo da iznova promišljamo odjeću kao etnološki artefakt i neverbalni jezik kojim izbjeglice pregovaraju svoj identitet te simbolički iskazuju svoju prošlost, sadašnjost i budućnost. Osim pokušaja opisa nenormalne normalnosti distribucijskog “shopping centra”, izložiti ćemo i autoetnografske refleksije o moralnim i emotivnim posljedicama izravnih i nepredvidljivih susreta-događaja s Drugim na tragu teze da su formalizirane procedure humanitarnog upravljanja samo zaštita od (etičkih i ljudskih) posljedica izravnog susreta s “nedokučivim licem drugog” (Levinas, 1998) koji dovodi u pitanje naše egzistencijalno i povijesno iskustvo. Izlaganje se temelji na istraživačkom i volonterskom radu u Zimskom prihvatno-tranzitnom centru u Slavonskom Brodu kroz koji je u skoro pola godine prošlo 350 tisuća izbjeglica.

Mateja Medlobi i Dario Čepo

Stavovi građana i građanki Republike Hrvatske o izbjeglicama

U radu će se ispitivati stavovi i uvjerenja građana i građanki Hrvatske prema izbjeglicama i izbjegličkoj krizi koja je posljednjih godina eskalirala na globalnoj razini te je Hrvatska prvi put, od 1990-ih, direktno dotaknuta problemima izbjeglica, migracija te izazovima koji oni nose. Od 16. rujna 2015. do 3. svibnja 2016. godine kroz Hrvatsku je, prema službenim podacima Vlade RH od 3. svibnja 2016, u tranzitu prošlo 658 068 osoba te su, tijekom tog vremena, u javnosti predstavljeni nizovi različitih stavova građana i građanka, kao i njihove interpretacije. Ti su stavovi relevantni u kontekstu utjecaja koji imaju na višerazinsku integraciju i položaj izbjeglica u hrvatskom društvu. Fokus će biti na povezanosti stavova građana RH prema izbjeglicama sa sociodemografskim obilježjima, učestalošću kontakta građana s izbjeglicama i političkim opredjeljenjem građana, kao i na eventualnim razlikama u odnosu na stavove izražene 1990-ih (Bulat, 1995). Istraživanje će se provesti kroz online upitnik kojim će se relevantne varijable ispitati kroz 3 glavna faktora (Kunz, 1981): UGROŽENOST, JEDNAKI TRETMAN i SOCIJALNA DISTANCA. Kroz faktor ugroženosti steći će se uvid u razinu prihvaćanja i tolerancije prema izbjeglicama te socijalne strahove, dok će se kroz faktor jednakog tretmana ispitati mišljenje vezano za zajednički životni prostor i uvjerenja o jednakoj ili nejednakoj poziciji izbjeglica u društvu. Socijalna distanca dat će uvid u maksimalnu razinu bliskosti koji bi pojedinac želio imati sa izbjeglicama. U cjelini rad će nastojati dati pregled mišljenja građana, okolnosti i faktora koji ih kreiraju, razlika u mišljenjima u odnosu na 1990-te te ukazati na eventualne stereotipe i predrasude koji se javljaju u suvremenom hrvatskom društvu.

Izbjeglička kriza i govor nesvjesnog

Izlaganje će predstaviti rezultate istraživanja koje provodim u Centru za Jugoistočnu Europu (CSEES) u Grazu, a u sklopu četveromjesečne postdoktorske stipendije. Istraživanje se bavi diskurzivnim znanjima, praksama i vjerovanjima prisutnima u službenim medijima i na Internetu postjugoslavenskih zemalja za vrijeme izbjegličke krize, od kolovoza 2015. godine do ožujka 2016. godine. Riječ je o periodu koji počinje utemeljenjem tzv. balkanske rute (Grčka-Makedonija-Srbija-Hrvatska-Slovenija), koji je obilježen zatvaranjem mađarske granice, a završava zatvaranjem granica postjugoslavenskih zemalja i uvođenjem strožih graničnih kontrola. Cilj je izlaganja ukratko pokazati kako se oblikuje slika krize i izbjeglica, te koje su razlike u diskurzivnim praksama službenih, institucionalnih medija i komunikacijskih praksi na društvenim mrežama. Nepostojanje cenzure i nad-ja funkcije, internetskoj komunikaciji daje posebnu važnost u analizi oblikovanja slike Drugog, te se ona može uzeti u razmatranje na način na koji je to činio Freud u svojim “malim formama”, snovima, humoru i jezičnim omaškama. Govor mržnje na društvenim mrežama u nekim slučajevima ima ulogu govora nesvjesnog, artikulacije potisnutih i prigušenih glasova u službenim medijima. Simptomatičko čitanje internetskih diskusija kao “malih formi” uputit će na paradokse koji postoje i u službenim iskazima političara, osobito onih koji su se protivili propuštanju izbjeglica kroz svoju zemlju. S jedne strane se desni diskurs poziva na “snažnu” kontrolu granica (uz metafore korporalnog karaktera), a s druge se kompromitira ponizničkim slijeđenjem uputa “izvana”. Nadalje, istraživanje se bavi strategijama i praksama izbjeglica na putu kroz postjugoslavenske zemlje, njihovim načinima prosvjeda i porukama koje su slali. Ukratko će se izložiti koje su to prakse i ukazati na načine njihova “prevođenja” u dvostruko stratificiranoj strukturi medija – institucionalnoj i onoj internetskoj. Nadalje, izlaganje će uputiti na razlike u reprezentacijskim praksama zapadnih medija i medija postjugoslavenskih zemalja, na specifičnosti konteksta koji je obilježen unutarnjim socijalnim previranjima i tinjajućim konfliktom između postjugoslavenskih zemalja.

Duško Petrović

Humanitarne granice ili granice humanitarizma – ekspanzija vidljivih i “nevidljivih” granica

Iako je izgradnja žičane ograde na granici (npr. u Sloveniji i Mađarskoj) najvidljiviji izraz zaštite državnog teritorija od neželjenih ulazaka izbjegličkih grupa, uspostavljanje tranzitnih centara i kampova na tzv. balkanskoj izbjegličkoj ruti značajno je doprinijelo kontroli granica ali na jednoj drugoj, manje vidljivoj razini. Naime, izgradnja tranzitnih centara i kampova u sklopu kojih se prakticiraju posebne upravljačke tehnike za administriranje i bolji tok ljudi od jedne granice do druge, stvorila je tzv. humanitarni koridor ili humanitarni prostor s posebnim statusom onkraj uobičajenih društvenih i zakonskih okvira. Nekoliko je bitnih značajki tog prostora: 1. on siječe službene granice i teritorije suverenih država, 2. u njemu se prakticiraju posebni sustavi pravila, upravljanja, nadzora i pojačane kontrole, 3. to je prostor u kojem su djelimično i privremeno suspendirana prava (humanitarno izuzeće) ljudi koji su se zatekli u tom prostoru, točnije, za većinu ljudi pravni status je nejasan. Važno je napomenuti da je taj “prostor” nadzora širok i dug koliko je i samo kretanje izbjegličkih i migrantskih grupa. On je istovremeno homogen i heterogen, jer je vezan za fizički prostor centara, no, proteže se gdje god se kreću ljudi, na vlak, autobus, granice s drugim državama, a preko mrežnih sustava i EURODAC-a, odnosno na besprostorni, “prostor” mreže graničnih i prekograničnih kontrola i nadzora kriminalnih mreža i prostora “ilegalnosti” koji se protežu od granica Turske, Grčke, Srbije, Mađarske, Hrvatske, Slovenije do Austrije i Njemačke.

Uspostavom sigurnosnog humanitarnog prostora došlo je, u stvari, do zabrinjavajuće ekspanzije granica, pripadajuće suspenzije prava i normalizacije nasilja. Drugim riječima, humanitarne sigurnosne prakse pokazuju tendenciju eksternalizacije i internalizacije graničnih kontrola pri kojoj dolazi do uskraćivanja prava i manje vidljive normalizacije izvanrednog stanja u unutrašnjosti političkih zajednica.

Tijekom izlaganja opisat ću tu novu logiku graničnih kontrola smještajući ih u širi društveni i politički kontekst.

Iva Pleše

Slavonskobrodski kamp – mogućnosti i ograničenja etnografske metode

Konkretna realizacija metodoloških strategija etnografskog/terenskog istraživanja oblikovana je različitim faktorima: istraživačkim predmetom ili temom, specifičnostima zajednice ili skupine ljudi kojima se istraživanje bavi, temporalnim i prostornim karakteristikama istraživanja, istraživačkim subjektima, širim političkim i društvenim procesima na razne načine vezanima uz istraživački predmet. Retrospektivnim deskriptivnim i interpretativnim pristupom realizacijama etnografskih metoda i tehnika istraživanja u slavonskobrodskom kampu / Zimskom prihvatno-tranzitnom centru za izbjeglice, u kojemu je, u različitim periodima od siječnja do travnja 2016. godine, boravila skupina istraživača iz Instituta za etnologiju i folkloristiku iz Zagreba, izlaganje će predstaviti i problematizirati utjecaj sustava kampa, njegove organizacije i funkcioniranja na različitim razinama (hijerarhija, načini posredovanja između različitih skupina koje djeluju u kampu, načini odnošenja prema izbjeglicama, naglašen tranzitni karakter kampa i sl.) na istraživačke strategije, preko pisanih i nepisanih, izrečenih ili neizrečenih pravila, i na druge načine. Time će se između ostaloga nastojati detektirati specifična sigurnosno-humanitarna i druga obilježja rečenoga sustava, povezana i sa širim društveno-političkim kontekstom tzv. izbjegličke krize na nacionalnoj razini. Istodobno, izlaganje će razmotriti i osobitosti istraživačke pozicije u ovome istraživanju, ponajviše s obzirom na njezinu prožetost motivacijama koje nisu samo istraživačke, nego i podržavateljsko-aktivističke, što također ima utjecaja na istraživačke strategije i njihove realizacije, kao i na pozicioniranje sigurnosnih i humanitarnih službi kampa u odnosu prema istraživanju i istraživačima.

Romana Pozniak

Kultura humanitarnog sektora u odnosu prema kritici politike života i (o)poziciji antropologa/inje

Promišljajući koncept humanitarizacije azila i migracija u skladu s postojećom kritikom humanitarnog sektora, autorica opisuje vlastito iskustvo rada i organizacije podrške u izbjegličkom kampu. U radu se problematiziraju prakse humanitarizacije iz dvije perspektive. Jedna se odnosi na aktivno sudjelovanje i humanitarni rad iz pozicije odgovornosti zaposlenja, dok je druga perspektiva utemeljena na zagovaračkom iskustvu, dekonstrukciji koncepta izbjeglice i kritici viktimizacije raseljenih osoba kao produktu humanitarne politike. Fokus rada je na dubinskim razlikama između dvije perspektive i mogućem procesu pomirenja sukobljenih pozicija, a u kontekstu tranzitno-prihvatnog i detencijskog centra kojim dominiraju sigurnosni mehanizmi i gdje se “politika života” nameće kao jedina politička opcija gurajući aktivizam i zagovaračku politiku u drugi plan. Na tragu navedenog rad preispituje kulturu humanitarnih radnika i apolitičnost ne samo kao nametnutu karakteristiku izbjeglica, već i kao nužan stav uspješnog humanitarnog radnika. Jednako tako izmještenost, kao stanje u kojem se nalaze izbjeglice i migranti, definira i humanitarnog radnika/cu (istraživača/icu). U skladu s tim “teren” antropološkog istraživanja formira se u kontekstu izmještenosti, unutar netom uspostavljenog humanitarnog koridora u kojem nedosljedna pravna regulacija nadilaženja državnih granica dodatno utječe na stanje neizvjesnosti, arbitrarno donošenje pravila i primjenu nasilja, dok se uspješno prihvaćanje nastalog humanitarno-sigurnosnog režima koji upravlja kampom pokazuje kao uvjet za zadržavanje posla. Rad je usmjeren na preispitivanje slojevitog položaja autorice i proces nadvladavanja oprečnih stavova između humanitarizma, aktivizma i znanosti.

Tea Vidović

Tranzit izbjeglica kroz Hrvatsku iz volonterske perspektive

Prolasku izbjeglica kroz područje Republike Hrvatske prethodio je period ignoriranja kada su u medijskom prostoru mnogi političari demantirali mogućnost preusmjeravanja rute te odbijali bilo kakvu debatu oko pripreme za mogući prihvat izbjeglica. No, hrvatskim se vlastima dogodilo ono čemu se nisu nadale – prolaz oko 600 000 izbjeglica kroz zemlju, a neslužbeno vjerojatno i mnogo više. Siguran prolaz koji je oblikovan u periodu od sedam mjeseci bio je važno političko-humanitarno rješenje koje je mnogim izbjeglicama omogućilo dolazak na sigurno tlo gdje će (neki od njih) sa svojim obiteljima imati priliku nastaviti svoje zaustavljene živote. U periodu kada je siguran prolaz kroz Hrvatsku funkcionirao, nekoliko stotina volontera svakodnevno je odlazilo na teren i direktno pružalo podršku izbjeglicama. Volonteri su se angažirali preko mnogih organizacija koje su djelovale na terenu, no bilo je i onih koji su samoinicijativno i samoorganizirano pokrenuli niz akcija solidarnosti koje su pomogle izbjeglicama u prolasku kroz Hrvatsku. Jedna od inicijativa koje je okupila velik broj volontera bila je Inicijativa *Dobrodošli* – inicijativa koja okuplja više od 60 organizacija civilnog društva, jedan nogometni klub i preko 400 volontera koji su svakodnevno na terenu pružali podršku izbjeglicama. Rad prezentira perspektivu volontera ove Inicijative, odnosno tridesetak osvrtu i bilješki koje su oni pisali tijekom i nakon svojeg boravka na terenu, a u kojima su zahvaćeni mnogi aspekti prihvata izbjeglica u Republici Hrvatskoj. Podrška koju su pružali sastojala se od humanitarne pomoći, koordinacije s lokalnim organizacijama, kao i pružanja informacija izbjeglicama o aktualnim procedurama ulaska i izlaska iz Hrvatske. Rad metodom utemeljene teorije (eng. *grounded theory*) i tematske analize predstavlja prihvat izbjeglica u Hrvatskoj iz perspektive volontera – građana i građanki Hrvatske, ali i drugih zemalja koji su svakodnevnim pristupom kampu i graničnim područjima imali direktan uvid u stanje na terenu i način na koji se prolaz izbjeglica kroz Hrvatsku odvijao.

II. Intermezzo

Antonio Grgić

Rezonantni krajolici – migranti kao znak rituala prijelaza prema novom europskom identitetu

Tema ovogodišnjeg Venecijanskog bijenala je *Izvještavati s fronte*, a koncepcija koju sam predložio za nastup Republike Hrvatske na toj smotri zvala se *Rezonantni krajolici*. Kroz nju sam kontekstualizirao fortifikacijske sustave Europe kao vidljive znakove nekadašnjih rituala prijelaza na njenoj površini kao koži, s naglaskom na stvaranju novih/starih takovih znakova – čeličnih žica na državnim granicama.

Fortifikacijski sustavi, kao npr. linija Maginot ili Hoxini albanski bunkeri, grade se da spriječe društvenu traumu, ali ju u isto vrijeme proizvode i prizivaju, da bi poslije traume ostali zaboravljeni kao neka vrsta znakova njene prošle simbolizacije, kao neka vrsta ožiljka na topografiji, kao što ostaje ožiljak na koži ili tetovaža poslije rituala prijelaza. Topografiju Europe, više nego bilo kojeg drugog dijela svijeta, s njezinim postojećim fortifikacijskim sustavima, možemo gledati upravo na taj način, kao tijelo označeno linijama ožiljaka u krajolicima, koji govore o ratovima kao ritualima prijelaza iz jednog društveno-političkog stanja u drugo.

Možemo govoriti o tim linijama fortifikacija kao esencijalnim prostornim orijentirima Europe, kao identifikacijskim elementima koji čine njezin identitet. Linije fortifikacija su vidljivi materijalizirani dijelovi tih novousvojenih ili odbačenih imaginarnih identifikacija. Njih se može čitati kao simbole jednog palimpsesta koji čine ono što nazivamo Europa.

Kada migranti prolaze pokraj bunkerske linije koja se nalazi ispred željezničke stanice Botovo, da bi poslije otprilike kilometra hoda došli do novosagrađene mađarske žičane ograde sa čeličnim žiletima, stvara se novi ožiljak na koži Europe, formira se njezin novi identitet i svi sudjelujemo u ritualu prijelaza iz starog u još uvijek nepoznatu budućnost. Susrećemo se s prazninom, međuprostorom, ne samo u prostornom, već i u identitetskom smislu. Novi identitet Europe stvara se u tom međuprostoru.

III. Komparativne politike integracije

Lana Bobić

Uloga vjerskih zajednica u izbjegličkoj krizi

Crkva kao promicateljica kršćanstva u svijetu ima potencijalno ključnu ulogu u integraciji pojedinog društva. Naime kršćanstvo u svojoj suštini promiče pluralizam, ono nudi univerzalno načelo prihvaćanja i tolerancije različitog s idejom višeg načela pravednosti, slobode i mira kao zajedničke tendencije, bolje reći zajedničkog cilja svakog pojedinca i društva. Rimokatolička Crkva (u daljnjem tekstu RKC) u Hrvatskoj sa svojim velikim utjecajem na društvo, ne samo da ima mogućnost, već kao kršćanska zajednica i dužnost uključiti se aktivnije u postojeću izbjegličku krizu. Ne samo na pojedinačnoj razini i ovisno o dobroj volji pojedinih župa i župnika, već sustavno. S utjecajem koji ima na vjernike (86, 28% stanovnika RH deklarira se rimokatolicima) RKC kao promicateljica kršćanskog nauka dužna je širiti dijalog mira, te pozivati svoje vjernike na prihvaćanje i solidarnost. Nadalje, RKC ima ključnu ulogu u nužnom međureligijskom dijalogu. Iako sekularne, europske kulture imaju duboke religijske korijene, baš kao što i kulture Bliskog istoka, odakle dolazi najviše izbjeglica, imaju duboke religijske korijene. Religijski pluralizam nije samo ideja, opcija, religijski je pluralizam činjenica koju prije ili kasnije moramo prihvatiti. S obzirom na dominantnu ulogu u odnosu na ostale vjerske zajednice u Hrvatskoj, RKC ima dužnost aktivno sudjelovati u izgradnji mira i međureligijskom dijalogu. Kao primjer prakse aktivnog međureligijskog dijaloga izložila bih izgradnju intervjerskog hrama u Berlinu, čiju su gradnju inicirali jedan rabin, jedan imam i jedan pastor.

Sustav azila i politika prema tražiteljima azila i azilantima u Italiji – decentralizacija kao primjer dobre prakse

U ožujku 2016. sudjelovale smo na međunarodnoj radionici *Scattering reception* (Trst, Italija) usmjerenoj na stvaranje veza i kontakata između različitih nevladinih organizacija sa ciljem promocije djelotvornih programa prijema i integracije izbjeglica i tražitelja azila. Radionica se održavala u Italiji te smo tijekom četiri dana stekle uvid u različitost situacija zemalja balkanske rute, a vezano za izbjegličku krizu i sustav azila te nacionalne politike njegove provedbe. Kao jedan od primjera dobre prakse te izuzetno uspješnog oblika integracije nametnuo se sistem smještaja azilanata i tražitelja azila diljem Italije. Sistem je izuzetno dobro organiziran te predstavlja inovativan pristup smještaju za tražitelje azila te osobe koje su azil dobile, a jednako tako je primjenjiv i na druge socijalno osjetljive skupine. Sistem decentralizacije temelji se na tri glavna modela smještaja: prihvatni centri, program SPRAR (*Sistema di Protezione per Richiedenti Asilo e Rifugiati*) te program CARA (*Centro di Accoglienza Richiedenti Asilo*). Prihvatni centri uvelike se preklapaju sa sistemom kojeg provodi Hrvatska budući da se radi o većim smještajnim kapacitetima u kojima su osobe smještene za vrijeme procesa procjene njihova zahtjeva. Dodatno, osobe se nastoje smjestiti u prihvatni centar regije u kojoj traže azil. Program SPRAR predstavlja najdjelotvorniji oblik smještaja te je izuzetno relevantan kao socijalna inovacija u ovom području. Temelji se na suradnji državnog i civilnog sektora, a osobe se smještaju u stambene jedinice, tj. stanove te imaju izrazito veliki stupanj samostalnosti, uz odgovarajuću potporu. Program CARA provodi država Italija. Bazira se na osiguranju poluotvorenog tipa smještaja u kojem osobe borave u većim centrima. Izlaganje će detaljno predstaviti spomenuti model decentralizacije te će uključiti direktna svjedočenja osoba koje u Italiji trenutno rade u praktičnoj provedbi navedenog modela. Naglasak izlaganja je na programu SPRAR te na inovativnosti koja stoji iza njega, jednako kao i na mogućnostima replikacije istog na području Hrvatske. Program vidimo kao izuzetno relevantan primjer dobre prakse. Na izlaganje planiramo pozvati predstavnike državne i lokalne vlasti, a s ciljem poticanja moguće suradnje sa civilnim sektorom na istom ili sličnom projektu.

Snježana Ivčić

Utjecaj Europske unije na oblikovanje zdravstvenih politika država članica – pružanje zdravstvene zaštite izbjeglicama, migrantima i azilantima u Republici Hrvatskoj

Izbjeglička kriza je posljednjih nekoliko godina postala stalna tema u Europskoj uniji, a u 2015. i 2016. godini Republika Hrvatska postala je dio izbjegličke rute što je na površinu iznijelo mnogobrojne probleme. Jedan od problema je i zdravlje izbjeglica i migranta na njihovom putu do željenog odredišta s obzirom da su na njemu izloženi različitim okolišnim rizicima poput ekstremnih vremenskih prilika, loše kvalitete vode i slabih sanitarnih uvjeta. Najčešći zdravstveni problemi s kojima se susreću su ozljede, opekline, kašalj i prehlade, kao i nezarazne bolesti poput hipotermije, kardiovaskularnih bolesti, dijabetesa, hipertenzije, te mentalna i tjelesna iscrpljenost. Žene se suočavaju s izazovima vezanim uz trudnoću i komplikacijama vezanim uz porod te uz spolno i reproduktivno zdravlje, kao i onima vezanim uz intenzivnu skrb za djecu i druge članove obitelji.

Određena razina zdravstvene zaštite zakonski je zajamčena tražiteljima azila i azilantima. Problem zdravstvene zaštite izbjeglica, migranta i azilantata percipira se na dva načina: kao “prijetnja” ili pritisak na javnozdravstvene sustave (npr. kontrola zaraznih bolesti) ili kao univerzalno pravo na zdravlje svake osobe. S obzirom da je zdravstvena politika u nadležnosti država članica, na razini EU ne postoji usklađena politika pružanja zdravstvene zaštite izbjeglicama, migrantima i azilantima što ima posljedice na njihovo zdravstveno stanje. EU se u oblikovanju zdravstvenih politika služi “tvrdim” (npr. odluke Suda pravde EU, uredbe) i “mekim” (npr. metoda otvorene koordinacije, javnopolitičke mreže, razmjena informacija i rasprave, itd.) zakonodavstvom kako bi utjecala na europske i nacionalne aktere te ostvarila svoje ciljeve. U radu će se analizirati sustav koji je na snazi u RH, kao i usklađenost hrvatske zdravstvene politike s EU politikama u pogledu pružanja zdravstvene zaštite izbjeglicama, migrantima i azilantima. Postavit će se i pitanje posljedica koje takve politike imaju po zdravlje ovih (ranjivih) skupina.

Rahela Jurković

Integracija azilanata u hrvatsko društvo – sučeljavanje politika i realnosti

Mjere integracija stranaca koji legalno borave u Europskoj uniji u nadležnosti su zemlje članice u kojoj pojedini stranac želi boraviti, no one trebaju biti u skladu s pravnom stečevinom Unije. Građani Unije trebaju, osim njenih temeljnih vrijednosti kao što su zaštita ljudskih prava, demokracija i vladavina zakona, poštivati i različitost, kao obogaćujuću i trajnu osobinu europskih društava, a čiji su migranti sastavni dio. Dobro vođene migracije, kao i učinkovite i balansirane integracijske politike, prema mišljenju Vijeća EU iz lipnja 2014. godine, doprinose ostvarenju ciljeva rasta iz strategije Europa 2020, posebno u uvjetima smanjivanja radno-aktivnog stanovništva u Uniji i nedostatka radne snage u određenim sektorima na EU tržištu rada. To isto Vijeće je zaključilo da je integracija dvosmjerni proces kojega trebaju prihvatiti i svi migranti i domicilno stanovništvo Unije; proces koji zahtjeva napore koje će činiti i migranti i zajednice u koje dolaze te je kao takav ključan za postizanje veće društvene kohezije. U radu ću istražiti kako se europska zajednička osnovna načela integracije useljenika provode u Hrvatskoj. Pristup će biti etnografski, zasnovan na intervjuima s azilantima i ostalim osobama uključenim u proces integracije azilanata u hrvatsko društvo.

Koje integracijske politike u Hrvatskoj mogu doprinijeti tome da azilanti postanu uspješni u onome što žele raditi i za što su talentirani (umjesto da napuste zemlju ili, na primjer, postanu beskućnici) – ključno je pitanje koje me zanima, a na njega ću pokušati dati odgovor(e) tijekom svojeg izlaganja.

KONTAKTI

dr. sc. Ozren Biti
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10000 Zagreb
R Hrvatska
ozren@ief.hr

Lana Bobić
Laščinska cesta 133a
10 000 Zagreb
R Hrvatska
lanabobic@gmail.com

Emina Bužinkić
Centar za mirovne studije, Inicijativa
Dobrodošli
Selska cesta 112a
10 000 Zagreb
R Hrvatska
emina.buzinkic@cms.hr

dr. sc. Dario Čepo
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Trg maršala Tita 3
10 000 Zagreb
R Hrvatska
dario.cepo@pravo.hr

Iva Grubiša
Braće Mohorić 9a
51000 Rijeka
R Hrvatska
ivagrubiša@yahoo.com

Antonio Grgić
Horvaćanska 39
10 000 Zagreb
R Hrvatska
antoniogrgich@gmail.com

Petra Hamer
Segovci 37/a
9253 Apače
R Slovenija
petra.hamer@gmail.com

dr. sc. Marijana Hameršak
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10000 Zagreb
R Hrvatska
marham@ief.hr

Sara Kekuš
Centar za mirovne studije, Inicijativa
Dobrodošli
Selska cesta 112a
10 000 Zagreb
R Hrvatska
sara.kekus@cms.hr

Viktor Koska
Centar za istraživanje etničnosti,
državljanstva i migracija
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta
u Zagrebu
Lepušićeva 6
10 000 Zagreb
R Hrvatska
viktor.koska@fpzg.hr

Maren Larsen
Institute for Urban Development
2235 Massachusetts Avenue
Cambridge MA 02140
SAD
larsen@i2ud.org

Elma Demir
elma.demir@gmail.com

Maja Horvat
MAP Savjetovanja
Makančeva 20
10 000 Zagreb
R Hrvatska
majhorvat@yahoo.com

Snježana Ivčić
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta
u Zagrebu (doktorski studij)
Lepušićeva 6
10 000 Zagreb
R Hrvatska
snjezana.ivcic@gmail.com

Rahela Jurković
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu (doktorski studij)
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
R Hrvatska
rahela_jurkovic@yahoo.com

dr. sc. Renata Jambrešić Kirin
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10 000 Zagreb
R Hrvatska
renata@ief.hr

Mateja Medlobi
Trakošćanska 16a
42 000 Varaždin
R Hrvatska
mateja.medlobi@live.com

dr. sc. Tea Škokić
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10000 Zagreb
R Hrvatska
tea@ief.hr

dr. sc. Katarina Peović Vuković
Odsjek za kulturalne studije
Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4 (Trsat)
51 000 Rijeka
R Hrvatska
kpvukovic@ffri.hr

dr. sc. Duško Petrović
Odsjek za etnologiju i kulturnu
antropologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
R Hrvatska
duspetrov@ffzg.hr

dr. sc. Iva Pleše
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10000 Zagreb
R Hrvatska
piva@ief.hr

Romana Pozniak
Ozaljska 7
10 000 Zagreb
R Hrvatska
romana.pozniak@gmail.com

dr. sc. Reana Senjković
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
10000 Zagreb
R Hrvatska
reana@ief.hr

Petra Šarin
Gajeva 9A
10 000 Zagreb
R Hrvatska
petra0sarin@gmail.com

Tea Vidović
Centar za mirovne studije, Inicijativa
Dobrodošli
Selska cesta 112a
10 000 Zagreb
R Hrvatska
tea.vidovic@cms.hr

dr. sc. Drago Župarić-Iljić
Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3
10 000 Zagreb
R Hrvatska
drago.zuparic@imin.hr